

TURINYS

Iš kur Lietuvoje tiek bajorų? ♦ 11

Turtingiausių žemvaldžių dešimtukai ♦ 25

KĘSGAILOS

Kęsgailos: amžninieji Žemaitijos seniūnai ♦ 33

Galbūt giminės su Deltuvos kunigaikščiais ♦ 44

Žemaitija tada ir dabar – ne tas pats ♦ 58

Įtakingiausias Lietuvoje, artimiausias valdovui ♦ 73

Kazimiero Jogailaičio dėkingumas lydėjo kelias kartas ♦ 78

Negavęs aukštų pareigų, keista, nesisielojo ♦ 91

ŠEMETOS

Kur Kęsgailų turtus padėjo jų taip siekę Šemetos? ♦ 101

KĘSGAILOS-ZAVIŠOS

Kęsgailos-Zavišos: išmirusių giminaičių šlovės palytėti ♦ 125

Aprašė piligriminę kelionę į Romą ♦ 137

Kur palaidota paskutinė Kęsgailų-Zavišų giminės narė? ♦ 152

GOŠTAUTAI

Goštautai: nuo pat pirmo paminėjimo – elito viršūnėje ♦ 167

Nuoseklūs Lietuvos patriotai ♦ 176

Pirmieji giminę pavertę žemėvaldos organizacija ♦ 180

Išversti iš sosto valdovą sutrukdė mirtis ♦ 195

Monarchiškai užmojai: personalinis dvaras ir biblioteka ♦ 200

Energija kunkuliuojantis valstybininkas ♦ 210





Maldaknygės iliustracijose lygus su Dievu ♦ 215

Goštautų pavardė tebėra gyva ♦ 224



GIEDRAIČIAI

Giedraičiai: senesni nei valstybė kunigaikščiai ♦ 229

Witoldai iš Briuselio, Varšuvos ir Londono ♦ 250

Galbūt jūsų kaimynai – kunigaikščiai? ♦ 256

Palaimintasis ir energingas jo globėjas ♦ 272

Skirtingi patriotų tėvo ir sūnaus likimai ♦ 296

Šiuolaikinio aristokrato etalonas ♦ 315

Iš naujo atradęs giminės šaknis ♦ 320

OGINSKIAI

Oginskiai – nuo Maskvos rankos pasprukę Riurikaičiai ♦ 327

Karo lauke – visada už Lietuvą ♦ 359

Pergalės ir šlovės deivė lydėjo visą gyvenimą ♦ 364

Galbūt garsusis „Lenkų raitelis“ – Lietuvos didikas? ♦ 368

Patriotiškasis etmonas, brangiai sumokėjęs
už vienintelę klaidą ♦ 378

Patikėjęs, kad iš Rusijos imperatoriaus gali išprašyti
Lietuvai laisvę ♦ 400

Nežuvęs kare, pražuvo caro kalėjime ♦ 418

Kunigaikštis, lydimas savo ir carų giminės paslapčių ♦ 426

Rietave ir Plungėje brolių kurtos idilės
vos nepavogė sukčiai ♦ 444





Mūsų knyga „Mėlynas kraujas. Įtakingiausios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminės“ sulaukė didžiulio skaitytojų susidomėjimo. Jo pamaloninti tęsiame pasakojimus apie kilmingas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gimines. Šioje knygoje aprašomos didikų šeimos savo klestėjimo laikais lipo ant kulnų didponiams iš pirmosios mūsų knygos, kai kada juos ir pralenkė. Kaip visada, savo herojų gyvenimus pateikiame svarbiausių Lietuvos istorinių įvykių kontekste. Malonaus skaitymo.

*Eimantas Gudas
Žilvinė Petrauskaitė*



GOŠTAUTAI:

NUO PAT PIRMO PAMINĖJIMO – ELITO VIRŠŪNĖJE



Goštautai – dar viena ypatinga giminė, kadaise ryškiai švietusi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės elito viršūnėje. Ši grynai lietuviškos kilmės giminė Vytauto Didžiojo valdymo laikais dalyvavo formuojant bajorų luomą. Vadinas, jau tada buvo užsitarnavusi ypatingą pagarbą.

Kaip spėja istorikas Petrauskas, tai Goštautų protėvį, Veliuonos pilies įgulos komendantą, Vokiečių ordino metraštininkas Vygandas Marburgietis 1364-aisiais aprašė „Naujojoje Prūsijos kronikoje“. Seniūnas Goštautas (metraštyje parašyta vokiškai – *Gastowt*), supratęs, kad pilies neapgins, Ordino maršalui pasisiūlė paimamas į nelaisvę mainais į pilėnų gyvybių išsaugojimą. Kilmingajam vienuoliui toks pagonio prašymas buvęs suprantamas, nes visiškai atitiko riteriškus jo papročius. Tiesa, nors Ordino maršalas pažadėjo palikti garbės kalinį gyvą, kažkuris riteris netrukus jį nugulabijo. Kartu ir jo karvedžius.

Šis į metraštį patekęs *ikivytutinės* eros epizodas liudija ne tik jau egzistavus panašų į vakarietišką lietuvių bajorų garbės kodeksą, bet ir tai, kad Goštautai tapo pirmąja didikų gimine, kurioje sūnus paveldėjo tėvo pavardę, nes jau Vytauto laikais minimas Vilniaus seniūnas Andrius Goštautas, kurį Petrauskas linkęs vadinti

ano Veliuonos pilies įgulos komendanto sūnumi. Priminsime: tuo metu Kęsgailos dar vadinti Buškiais ar Buškomis, o Radvilos – As-tikais. Ir savo galia tikrai neprilygo Goštautams.

Goštautai nuo Horodlės susitarimo laikų puošėsi senos lenkiškos Skarbekų giminės herbu *Habdank* arba *Abdank*, kuriame net dukart pasikartoja W raidė. Pirmąkart ji panaudota lenkų didikų Skubų herbe XII amžiuje, o vienas jų įpėdinių Skarbekų, Lenkijos karaliaus išsiųstas pas Šventosios Romos imperijos valdovą Henriką V, netikėtai iš ten parsivežė ir herbo pavadinimą. Anot legendos, imperatorius, svečiui aprodydamas savo lobyną, tiek save kėlė ir laidė pašaipas apie neva skurdžią Lenkiją, kad Skarbekas neištvėrė – nusiėmė nuo piršto auksinį žiedą ir atsainiai jį įmetė į imperatoriaus brangenybių skrynią: „Pridėkime auksą prie aukso.“ Tačiau imperatorius ironijos nesuprato – ištarė Skarbekui pagarbų vokišką „dėkui“: *Habe dank*. Taip Skarbekų giminės herbui prilipo *Habdank* vardas, vėliau jis virto *Abdank*.

Anot giminės legendos, Goštautų pirmtakas Grumbis iš Stulpų (Kolonų) giminės su Palemonu į Lietuvą atvyko Romos imperatoriaus Nerono laikais.

Gali būti, kad Goštautai, sena, gerbiama giminė, iki Horodlės susitarimų aktų turėjo savo herbą. Anot giminės legendos, Goštautų pirmtakas Grumbis iš Stulpų (Kolonų) giminės su Palemonu ir kitais romėnais į Lietuvą atvyko Romos imperatoriaus Nerono laikais. Todėl senasis Goštautų herbas neva buvo Stulpai, mums puikiai žinomų Gediminaičių stulpų „brolis“.

Horodlėje Goštautai kartu su kitomis 46 bajorų šeimomis vis dėlto perėmė lenkiškus herbus. Ar jie taip demonstravo vienybę su lenkų didikais, ar tik ją imitavo norėdami išsaugoti privilegijas,



XVII a. herbinis kartušas su herbu *Abdank*.
Krokuvos nacionalinis muziejus
(Muzeum Narodowe w Krakowie)



Vytautas Didysis.
Nežinomas autorius,
XIX a. II pus.
Lietuvos nacionalinis muziejus



Gipsinis kartušas su Goštautų giminės herbu,
Biržų grafų Tiškevičių kolekcija,
XIX a. II pus.
Biržų krašto muziejus „Sėla“

GOŠTAUTAS



75. III. J. M.

nežinia. Ateityje Goštautai, sekdami Lietuvos didžiaisiais kunigaikščiais, savo aplinkoje vis dažniau ėmusiais vartoti lenkų kalbą, pirmieji ar vieni pirmųjų susigyvėns su nuostata, kad ir tikras didikas turi taip kalbėti. Nuo tada Goštautai vadinsis *Gasztoldowie, magnacki ród litewski* ir į gerokai vėliau nei jie iškilusius Radvilas žvelgs kiek iš aukšto. Priešpaskutinis Goštautas, Albertas, memoriale karalienei Bonai Sforcai parašys, kad jie, Goštautai, pranoksta Radvilas „savo kilme ir, tiesą sakant, giminės senumu bei turtu“.

Bet tokia padėtis ilgai netruks. Trečia triumvirato, XV–XVI amžiuje faktiškai valdžiusio Lietuvą, giminė – Kęsgailos – jau silpo, tad po paskutinio Goštautų vyriškosios lyties palikuonio – Barboros Radvilaitės sutuoktinio Stanislovo – mirties 1542-aisiais Radvilos šaus aukštyn, per valdovo paskelbtas Goštautų išmaros varžytines dar ir priglobę didžiąją dalį buvusių savo konkurentų turtų.

Beje, iki šiol gyvuojanti kita Goštautų šaka į didikų titulą pretenduoti negali, nors ir turi įrodymų apie bendrą protėvį, nes kuriam nors giminės atstovui pasiekus didiko rangą, istorikai kilminga laiko tik jo šaką (tai yra sūnus, vaikaičius, provaikaičius), o ne visą giminę.



Nežinomo vardo Goštauto kostiumo eskizas,
skirtas Juozo Grušo dramai „Švitrigaila“.

Kauno valstybinis dramos teatras.

Autorė Janina Malinauskaitė,

1975.

Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus

Nuoseklūs Lietuvos patriotai

Nors ir pasidavę lenkybės madai, Goštautai būtų baisingai įsižeidę pavadinti lenkais. Vienas politinių šios giminės tikslų – ginti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės suverenitetą. Dėl jo ne kartą teko susiremti su lenkų didžiūnija, pačia seniausia ir galingiausia jos dalimi, vadinta *możnowładztwo*, turėjusia tikslą Lietuvą inkorporuoti į Lenkiją. Ir nors kai kurie lenkų istorikai lig šiol teigia, kad tikslą pavyko pasiekti, bent jau Goštautų laikais – tikrai ne. Goštautai vadintini vienais svarbiausių didikų, apgynusių Lietuvos interesus. Ši giminė rūpinosi, kad valstybė turėtų atskirą nuo Lenkijos valdovą, kartu su Kęsgailomis pasikvietė Kazimierą Jogailaitį į Lietuvą. Ponų Tarybai, nusprendusiai Kazimierą karūnuoti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, vadovavo Vilniaus vaivada Jonas Goštautas, ano Veliuonos pilies įgulos komendanto vaikaitis. O kol paauglys valdovas mokėsi lietuvių kalbos ir monarchui būtinų įgūdžių, Lietuvą valdė jo auklėtojas Goštautas.

Po beveik devynių dešimtmečių kitas įtakingas, Šventosios Romos imperatoriaus pasiuntinio vicekaraliumi pavadintas Goštautas, Albertas, pasieks, kad mažametis Žygimantas Augustas, dar tėvui gyvam esant, bus paskelbtas formaliu Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Priežastis išliks ta pati – atskirumo nuo Lenkijos siekis.

Goštautai, protingi ir talentingi politikai, ne visada išlaikė ištikimybę valdovams. Yra prisidėję prie sąmokslų, prieštaravę monarchų valiai. Bet visus savo veiksmus Goštautai aiškindavo Lietuvos intereso gynimu:

**Kol paauglys
valdovas mokėsi
lietuvių kalbos
ir monarchui
būtinų įgūdžių,
Lietuvą
valdė jo
auklėtojas
Goštautas.**

jei trukdo valstybei, ištikimybės didžiajam kunigaikščiui galima nesilaikyti.

Istorikės Ragauskienės pastebėjimu, būtent Goštautai kuriam laikui užkardė lenkų užmačias prasiskverbti į Lietuvos valstybę iš vidaus. Lietuvos didžiojo kanclerio ir Vilniaus vaivados Alberto Goštauto iniciatyva Pirmajame Lietuvos Statute atsirado garsusis, visiems lietuviams lig šiol žinomas straipsnis, kad svetimšaliai (aišku, visų pirma lenkai) Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje negali eiti valstybinių pareigų ir įsigyti dvarų. Jeigu ne tvirta Goštauto pozicija, nežinia, kaip viskas būtų susiklostę, nes lenkų magnatai, išsirūpinę Bonos Sforcos palaikymą, buvo nusiteikę aršiai, net bandė Albertą nušalinti nuo vadovavimo rengiant Statutą.

Goštautų giminės vyrija Liublino unijos nesulaukė. Gal ir gerai, Žygimanto Augusto abejingumas Lietuvos ateičiai būtų morališkai sugniuždęs patriotus Goštautus.

Goštautų nebeliko, bet jų nuveiktų darbų prasmė tebebuvo jaučiama ne vieną dešimtmetį. Viena pirmųjų Lietuvoje pradėjusi aukščiausio lygio mecenatystę, ši didikų giminė, kitaip nei kitos, ne vien tik statė bažnyčias ir rėmė vienuolijas. Valstybiškai mąstę Goštautai labai anksti suprato, kad rusėniškų raštininkų nepakanka, reikia, jog valdovo kanceliarijoje dominuotų vakarietiško išsilavinimo žmonės. Giminė rėmė mokyklų tinklo ir privačių bibliotekų plėtrą, o Lietuvos didysis maršalas Martynas Goštautas, mums jau žinomo Jono Goštauto sūnus, grupę gabių bajoraičių savo lėšomis išsiuntė studijuoti į Krokuvą – svarbų to meto intelektualinį centrą. Pagal Sorbonos modelį Jogailos reformuotas Krokuvos universitetas XV amžiuje buvo populiariausia mokslo įstaiga, į kurią savo atžalas siuntė lavintis katalikiška Lietuvos diduomenė. Studijos kituose Vakarų Europos universitetuose mūsų